

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТЬ «ЦІННОСТІ» ТА «ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ» У ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Є. В. Копилець

Уточнено сутність і зміст понять “цінності”, “ціннісні орієнтації”, з’ясовано деякі особливості контексту їхнього використання у педагогічній науці.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, педагогічна наука.

Копилець Є. В. Особенности использования понятий “ценности” и “ценностные ориентации” в педагогической науке

Уточнены сущность и содержание понятий “ценности”, “ценностные ориентации”, определены некоторые особенности контекста их использования в педагогической науке.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, педагогическая наука.

Kopylets Eu.V. Features of Using the Concepts “Values” and “Value Orientations” in Pedagogical Science.

Paper specifies the essence and content of the concepts of “value”, “value orientations” and identifies some features of context of their use in pedagogical science.

Keywords: values, value orientations, pedagogical science.

Постановка проблеми. Розвиток педагогічної науки впродовж останніх десятиліть ознаменувався її стрімкою аксіологізацією. З-поміж провідних фахівців вітчизняної та зарубіжної педагогічної науки ціннісну проблематику плідно розробляють Н. Асташова, І. Бех, М. Боришевський, О. Вишневський, П. Ігнатенко, А. Кир’якова, В. Сластьонін, О. Сухомлинська, Н. Ткачова, Г. Чижакова та ін. На першорядності завдання прилучення особистості учня до національних та загальнолюдських цінностей, необхідності ціннісного наповнення навчально-виховного процесу наголошується в Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, в Національній доктрині розвитку освіти. Через усвідомлення сутності понять “цінності”, “ціннісне ставлення” конкретизовано цілі та зміст виховання у Програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Основних орієнтирах виховання учнів 1 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Як вважає І. Зязюн, питання розвитку ціннісної свідомості учнів претендує на статус основного питання вітчизняної освіти [16].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнювальні праці з філософії свідчать, що своєрідність феномену цінності концептуалізував у 60-х рр. XIX ст. Р. Г. Лотце. Потому вагомим внеском у теоретичну розробку ціннісної проблематики стали праці В. Віндельбанда, М. Гартмана, Дж. Дьюї, Ф. Ніцше, К. І. Льюїса, Р. Б. Перрі, Г. Ріккєрта, М. Шелера та ін.; свій слід у вказаній царині залишили практично всі видатні філософи. Ціннісна проблематика приваблювала представників широкого кола суспільних наук. На вітчизняному науковому просторі сучасне розуміння поняття цінності почало інтенсивно формуватися з 1960 – х рр. дослідженнями В. Василенка, О. Дробницького, А. Здравомислова, О. Ручки, Ю. Саарніта, Л. Столовича, В. Тугаринова, Н. Чавчавадзе та ін.; у

педагогічній царині ціннісний підхід стали запроваджувати в 1970-х рр. [12; 29].

Висловлювалися сподівання, що аксіологічна рефлексія стане важливим чинником міжнаукової інтеграції. Зокрема, К. Клакхон чотири десятиліття тому писав: “Цінність є потенційно об’єднавчим поняттям, яке може поєднати різні спеціалізовані дослідження..., допомогти у подоланні широко розповсюдженого в соціальних науках статично-описового підходу” (цит. за [4, с. 69]). Однак приблизно у той же час А. Маслоу висловив припущення, що поняття цінності незабаром застаріє, оскільки є надто багатозначним. За час, що минув відтоді, цей недолік у трактуваннях цінності так і не вдалося виправити.

Попри те, що інтерес до проблеми цінності постійно зростає, єдиної дефініції базового поняття досі не вироблено. Проаналізувавши низку фахових праць (не лише різних, а часом навіть одних і тих самих науковців), В. Бакіров констатував разючу відмінність чи навіть взаємовиключність наведених у них визначень цінності [4]. Тієї ж думки дійшов і Д. Леонтьєв, указавши, що роботи ціннісної проблематики не утворюють єдиного проблемного поля, внаслідок чого дослідження з філософії, соціології та психології цінностей мають низький коефіцієнт корисної дії [25]. Кілька років тому М. Савостьянова взагалі зробила радикальний висновок, що попри здобутки аксіології нині, по суті, не існує теорії цінностей [30]. Таким чином, існує нагальна потреба у працях, які б сприяли формуванню, наскільки це можливо, спільного розуміння проєкцій аксіологічних понять на педагогічну площину.

Мета статті – на основі аналізу та узагальнення широкого масиву даних філософських, соціологічних, психологічних і педагогічних досліджень уточнити сутність, зміст понять “цінності”, “ціннісні орієнтації” та виявити особливості контексту їхнього використання у педагогічній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковці, які намагалися, наскільки це можливо, узагальнити розмаїття підходів до тлумачення цінностей, зазначають, що термін “цінність” указує на значущість певних явищ дійсності. “Цінність є значенням об’єкта для суб’єкта...”, – констатує М. Каган [19, с. 67]. За О. Дробницьким, будь-який із предметів людської діяльності, суспільних відносин і залучених до цих відносин явищ природи може бути об’єктом оцінювання, ціннісного ставлення і виступати предметною цінністю (в інших авторів – об’єктивною цінністю, об’єктивованою формою цінності; зауважимо, що терміни “предметні цінності”, “об’єктивні цінності” вживаються дослідниками не лише у вказаному значенні). Критерії ж, на підставі яких відбувається оцінювання, та його способи – виражені у формі нормативних уявлень певні імперативи, оцінки, заборони, цілі, проекти тощо – виступають суб’єктивними, або суб’єктивними цінностями [37].

Саме суб’єктивні цінності слугують орієнтирами людської діяльності, спрямовуючи її на світоме перетворення людиною – “адресатом цінностей” світу й самої себе відповідно до цих ідеальних уявлень, тобто є власне цінностями. Тому частина філософів виступає проти виділення групи предметних вартостей, натомість оперуючи терміном “носії цінностей”. У багатовимірній реконструкції цінності як міждисциплінарного поняття Д. Леонт’єв говорить про предметно втілені цінності як форму існування вартостей, указуючи на можливість віднесення до них і самого процесу діяльності, і її продукту; при цьому він наголошує, що жоден предмет матеріальної чи духовної культури, втілюючи суспільний ціннісний ідеал, сам по собі не є цінністю [25]. Суголосно з ним виступає М. Каган, зауважуючи, що “матеріальні цінності”, “економічні вартості” підлягають радше бухгалтерському обліку, аніж філософському осмисленню [19].

М. Каган констатує, що класифікації цінностей нерідко є еkleктичними, оскільки додають одиниці, виділені за різними критеріями і зводять ціле до суми частин, ігноруючи принципи однорідності елементів, що зіставляються, та виявлення їх необхідності й достатності для цілісного існування й ефективного функціонування системи [19]. Відповідно до головних сфер людської життєдіяльності цінності поділяють на матеріальні, суспільно-політичні (соціальні) та духовні; за рівнем інтеграції адресата чи суб’єкта ціннісного ставлення – на особисті (індивідуальні), групові (партикулярні, колективні) та загальнолюдські, або універсальні. З огляду на зручність для прикладних досліджень, у тому числі й педагогічних, набув поширення також поділ цінностей на термінальні (цінності-цілі) й інструментальні (цінності-засоби), хоча, як продемонстровано А. Шаровим, і ця класифікація не є бездоганною [38].

Характеризуючи форми існування цінностей, Д. Леонт’єв називає первинною і основною формою соціальні ідеали. При цьому він підкреслює, що будь-який індивід водночас є членом низки соціальних спільнот різного масштабу, кожна з яких має власну ціннісну систему. Супідрядність цінностей цих систем всередині особистості залежить від соціальної ідентичності індивіда. Буття ж цінностей у структурі особистості виражається такою формою існування вартостей як особистісні цінності. Вони теж існують як ідеали, виражаючи стабільне, абсолютне, незмінне (на відміну від динамічних потреб і мотивів). Особистісні цінності є необхідною сполучною ланкою між

абстрактними соціальними вартостями та їхнім предметним утіленням, зорієнтовуючи цілеспрямовану діяльність людей [25]. Варто відзначити, що в теоретичному аналізі смислової сфери особистості Д. Леонт’єв трактує особистісні цінності як окремі елементарні смислові структури вищих рівнів [24]. Очевидно, саме рівня особистісних цінностей стосується заувага М. Кагана, що ідеалу для функціонування в ролі цінності необхідно перетворитися з абстрактного уявлення на персональну орієнтацію поведінки, яка особистісно переживається [19].

Цінності, що визнаються людиною як стратегічні життєві цілі та загальні світоглядні орієнтири, відображаються в її свідомості як ціннісні орієнтації [37]. Стосовно цього поняття Д. Леонт’єв зазначає, що зв’язок ціннісних орієнтацій із трьома названими вище формами існування цінностей – соціальними ідеалами, особистісними вартостями та предметно втіленими цінностями – не є необхідним і однозначним. Особистісні цінності відображаються в ціннісних орієнтаціях не обов’язково повно й адекватно; крім того, у ціннісних орієнтаціях можуть виявлятися і соціальні вартості, які визнаються особистістю, але не виступають її власними життєвими цілями та принципами, а отже, не є реальними регуляторами її життєдіяльності. Таким чином цінності, які мають реальний спонукальний вплив на людину, можуть не збігатися з її ціннісними орієнтаціями [25].

Проте трактування ціннісних орієнтацій, яке пропонує Д. Леонт’єв, не є усталеним. Так, А. Здравомислов наголошував, що регулятивний вплив ціннісних орієнтацій поширюється не лише на вищі структури свідомості, а навіть на підсвідомі структури [15]. Системі ціннісних орієнтацій як психологічному механізму регуляції життєдіяльності людини присвячене ґрунтовне дослідження А. Шарова [38]. В. Киричок обстоює відмінність між ціннісними орієнтаціями та орієнтаціями на поширені в суспільстві цінності; під орієнтацією на цінність вона розуміє ставлення людини до зовнішніх настанов, норм, звичаїв [13]. Аналогічної точки зору дотримується Б. Додонов, підкреслюючи, що про орієнтацію на ту чи іншу цінність можна говорити лише тоді, коли суб’єкт свідомо чи підсвідомо прагне оволодіти нею [11].

На неправомірність отождолення ціннісної орієнтації з усією сукупністю уявлень особистості про цінне вказує В. Бакіров. Він мотивує свою позицію тим, що серед уявлень про цінне є й такі, що відтворюють загальноприйняті ціннісні стандарти, суттєво не впливаючи на поведінку особистості. Під ціннісною орієнтацією В. Бакіров закликає розуміти системно пов’язані ціннісні уявлення, які реально детермінують вчинки й дії людини, виявляються у її практичній поведінці й визначають якісну своєрідність життєдіяльності особистості [4]. Однак не слід розуміти сказане спрощено, оскільки ціннісні орієнтації одночасно виконують функції регулювання поведінки та визначення її мети. Ніби розвиваючи цю тезу, А. Шаров зауважує, що регулятивні механізми не завжди безпосередньо спрямовані на реалізацію конкретних вчинків і дій, адже вони керують і актами внутрішнього життя людини – роздумами, переживаннями тощо [38].

Зупинимось детальніше на понятті ціннісних орієнтацій. Відповідним терміном у соціології та соціальній психології почали послуговуватися у повоєнні роки для позначення індивідуальних форм представленості у свідомості надіндивідуальних вартостей. Тож у фаховій літературі термін “ціннісні орієнтації” нерідко

вживається для позначення індивідуальних цінностей, системи цінностей особистості. М. Яницький зауважує, що поняття “ціннісні орієнтації особистості” та “особистісні цінності” практично тотожні і відрізняються хіба що контекстом використання [40].

З одного боку, ціннісні орієнтації розглядалися як “весь свідомості” особистості (А. Здравомислов), при цьому увага зверталася на їх структурованість, ієрархічність, кореляцію з такими особистісними утвореннями як установки, ставлення, спрямованість тощо. Так, А. Здравомислов визначав ціннісні орієнтації як відносно стійке, соціально обумовлене, вибіркоче ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ та ідеалів, що так чи інакше пов’язані із задоволенням потреб життєдіяльності особистості [15]. В. Тугаринов тлумачив ціннісні орієнтації як спрямованість особистості на певні цінності [36]. Розуміння системи ціннісних орієнтацій як змістового аспекту спрямованості особистості є поширеним у психології. В. Водзинська дійшла висновку, що ціннісну орієнтацію можна інтерпретувати і як конкретний вияв ставлення особистості до фактів дійсності, і як систему фіксованих установок, що регулюють поведінку у кожен даний відтінок часу [10]. За Є. Подольською, ціннісна орієнтація – це закріплена у психіці індивіда система фіксованих установок і ставлень до цінностей, спрямованість на цілі та способи життєдіяльності [27].

Із другого боку, поняття “ціннісні орієнтації” давало можливість підкреслити регуляцію діяльності особистості цінностями соціуму, охарактеризувати процеси соціалізації, пояснити згуртованість певної спільноти як ціннісно-орієнтаційну єдність [1]. Такий акцент зближує ціннісні орієнтації з широковживаним у західних соціології та соціальній психології поняттям соціальної установки (атитюду), запропонованим У. Томасом та Ф. Знанецьким у 1918–1920 рр.; частина науковців прямо вказує на ідентичність цих понять. Певною специфікою відрізняється споріднене з поняттям “ціннісні орієнтації” поняття соціальних орієнтацій особистості, яке розроблялося представниками психологічної школи Д. Узнадзе. Водночас дехто з дослідників цілком слушно зауважує, що установки, соціальні установки традиційно досліджувалися винятково у контексті особистісної та мікрогрупової поведінки, тоді як ціннісні орієнтації сягають аж до загальносоціального рівня.

Відповідно до авторитетної у соціальній та педагогічній психології диспозиційної концепції регуляції соціальної поведінки особистості, розробленої В. Ядовим, ціннісні орієнтації увінчують ієрархію диспозицій, відповідаючи за загальну спрямованість діяльності, тоді як різні види соціальних установок регулюють поведінку та вчинки у більш простих ситуаціях [2]. За А. Шаровим, цінності детермінують і регулюють життєдіяльність людини на стратегічному рівні, смисли – на тактичному рівні (рівні діяльності), мотиви – на операційному (вчинковому) рівні [38]. Як уже зазначалося, дослідники ціннісних орієнтацій наголошують, що ці психологічні утворення завжди становлять певну ієрархічну систему; при характеристиці орієнтації на певну цінність обов’язково враховується її суб’єктивна значущість стосовно інших цінностей.

У педагогічних дослідженнях склалася традиція послугуватися як поняттям цінностей, так і поняттям ціннісних орієнтацій, а також похідними від них. Так, у провідних розвинених країнах при визначенні змісту освіти орієнтуються на певну систему цінностей; саме

поняття цінності виступає основним, але для характеристики освітнього процесу в них вітчизняним дослідникам зручно використовувати поняття ціннісних орієнтацій [17; 31]. Серед російських теоретиків педагогіки В. Сластьонін та Г. Чижакова включають до основних понять педагогічної аксіології цінності, ціннісне відношення, ціннісну установку (атитюд), ціннісну орієнтацію та ін. [32], Н. Асташова називає центральним поняттям педагогічної аксіології ціннісну орієнтацію, не розмежовуючи її з цінністю [3]. А. Кир’якова визначає ціннісні орієнтації як ціннісне ставлення до об’єктивних цінностей суспільства [20]. В. Краєвський та А. Хуторської, говорячи про зміст освіти, ізоморфній соціальному досвіду, трактують особистісні орієнтації як форму, в якій фіксується досвід установлення емоційно-ціннісних відношень [22].

Вітчизняні фахівці в царині виховання у теоретичному плані розробляють насамперед поняття цінності, причому, зазначає О. Сухомлинська, цінності в педагогічному контексті розглядаються як категорія моралі в її найширшому розумінні [34]. Зокрема, М. Боришевським створено концептуальну модель зрілої особистості-громадянина, духовну сферу якої охарактеризовано як систему цінностей. Підсистеми моральних, громадянських, світоглядних та низки інших вартостей охарактеризовано через відповідні ставлення, почуття, переконання, особистісні якості тощо [8]. Системно-ціннісний підхід до визначення змісту виховання і розвитку тривалий час розробляється О. Вишневським. Ним укладено орієнтовний Кодекс цінностей сучасного українського виховання та розвитку, який структуровано за окремими напрямками. При розгляді процесуального аспекту виховання і розвитку науковець також приділяє увагу “навчанню цінностей” [9]. Особливу виховну значущість залучення особистості до християнських моральних цінностей, які завдяки своєму довготривалому, понадситуаційному, інтегративному характеру складають культурні підвалини західної цивілізації та набули статусу загальнолюдських, на концептуальному рівні обстоє О. Сухомлинська [34].

У працях І. Беха поняття особистісної цінності, пов’язане з особистісним смислом і ставленням, є базовим для побудови теоретичних засад виховання особистості. Під особистісними цінностями він розуміє усвідомлені узагальнені самовартісні смислові утворення особистості. На думку І. Беха, саме вони утворюють той внутрішній стрижень особистості, який можна назвати ціннісною етичною орієнтацією. Зазначаючи, що “через категорію “ставлення” ... відкривається можливість чіткіше й змістовніше описати суб’єктивно-психологічний механізм розвитку особистісних цінностей як компонентів узагальненого “Я”-образу” [5, с. 213], І. Бех водночас наголошує: клітиною образу “Я” є об’єктивна цінність, а не суб’єктивно-оцінне ставлення, яке може і не фіксуватися у внутрішньому світі вихованця та не мати спонукальної сили.

Певною специфікою відзначається застосування терміну “цінності” у контексті компетентнісного підходу у педагогіці. Ціннісні елементи визнаються невід’ємними складниками компетентностей (компетенцій); на підставі аналізу доробку зарубіжних фахівців С. Бондар наголошує: “Природа компетентності така, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини...”, “...цінності є основою будь-яких компетенцій” [7, с. 216]. Проте оцінювання навчальних досягнень школярів нині відбиває насамперед вартості, які виявляються

у ставленні учнів до навчального матеріалу та навчальної діяльності, а не до навколишнього світу. У теоретичних розробках, спрямованих на розкриття освітнього та виховного потенціалу шкільних дисциплін у компетентнісному ракурсі, ціннісна складова виразно не представлена. Матеріали ЮНІСЕФ свідчать, що в сучасній європейській практиці компетентнісної освіти ціннісному компоненту компетентностей теж надається замало уваги [39]. З огляду на трактування І. Бехом мети виховання як формування морально-духовної життєво компетентної особистості, обґрунтування ним продуктивності асиміляції компетентнісним підходом особистісно зорієнтованого підходу у педагогіці [6], ціннісна складова компетентностей як інтегрованих навчальних досягнень потребує більшої уваги дослідників.

На думку П. Ігнатенка, центральними поняттями аксіології виховання є як "цінність", так і "ціннісна орієнтація". Він визначає ціннісну орієнтацію як спрямованість особистості на засвоєння певних цінностей для задоволення своїх потреб [18]; відзначимо, що подібне трактування ціннісних орієнтацій є поширеним як в Україні, так і на суміжному науково-освітньому просторі. Характеризуючи цінності як категорію педагогічного дослідження, І. Лебідь водночас привертає увагу до розробки у психології поняття ціннісних орієнтацій для позначення результату індивідуального відображення особистістю систем цінностей, обраних у процесі спілкування [23].

Дійсно, широта наукового поняття "цінність" часом ускладнює класифікацію цінностей і створює труднощі в оперуванні відповідною термінологією. Наприклад, Н. Ткачовою теоретично обґрунтовано систему організації цінніснозорієнтованого педагогічного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах, структурними компонентами якої є стратегічна мета-цінність, тактичні цілі-цінності та завдання-цінності, зміст-цінність, ціннісно-зорієнтована взаємодія педагога та учнів, результати-цінності [35]. В. Єршов та Є. Єпішин включили до системи цінностей в екологічній освіті й вихованні як самі екологічні освіти та виховання, програму й принципи екологічного всеобучу, системно-аксіологічний підхід, екологічний рух, методологічні схеми, випуски брошур видавництва "Знання" відповідної тематики, так і пізнавальні, естетичні та етичні духовні цінності [14]. За таких умов звернення до поняття ціннісних орієнтацій допомагає чіткіше окреслити змістову специфіку, розвести матеріальні й духовні, об'єктні й суб'єктні цінності.

Загалом же автори досліджень, спрямованих на розробку практичних рекомендацій стосовно виховання школярів, успішно використовують як основні різні поняття – "цінності", "ціннісне ставлення", "ціннісні орієнтації". Як стверджує Л. Разбегаєва, феномени, що розглядаються через категорії ціннісних орієнтацій і ціннісних ставлень, є однопорядковими, рівнозначними [28]. Аналогічну позицію обстоює й І. Зязюн, трактуючи ціннісні орієнтації та ціннісні ставлення як стійке вибіркове надання переваги зв'язку суб'єкта з об'єктом навколишнього світу, коли цей об'єкт, представляючи собою соціальні значення, набуває для об'єкта особистісного смислу і розцінюється як дещо значуще для життя окремої людини та суспільства в цілому [16]. На думку М. Ярмаченка, ціннісну орієнтацію виправдано розглядати як "вибіркове ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, систему її установок, переконань, переваг..." [26, с. 484].

Висновки. Підведемо підсумки. Аналіз та узагальнення даних філософських, соціологічних, психологічних і педагогічних досліджень уможливили уточнення сутності та змісту понять цінностей, ціннісних орієнтацій, особливості контексту їх використання у педагогічній науці. Більшість дослідників дійшла згоди у тому, що термін "цінність" указує на значущість певних явищ дійсності. Сутність і змістове наповнення термінів "цінність", "ціннісні орієнтації" у педагогіці загалом суголосні їхньому трактуванню у філософії, соціології та психології. До особливостей уживання терміну "цінність" в освітній царині, виражених на рівні тенденцій, можна віднести фактичне пов'язування цінностей лише з позитивною значущістю явищ дійсності, акцент на суб'єктних цінностях – на критеріях і способах з'ясування значущості, які служать орієнтирами людської діяльності, оперування переважно духовними, а надто моральними цінностями, увагу до особистісних цінностей вихованців.

Індивідуальні форми представленості у свідомості надіндивідуальних цінностей позначають терміном "ціннісні орієнтації". Звернення до поняття ціннісних орієнтацій допомагає чіткіше окреслити змістову специфіку індивідуальних узагальнених смислових утворень, розвести матеріальні й духовні, об'єктні та суб'єктні цінності, адже широта наукового поняття "цінність" ускладнює класифікацію цінностей та створює труднощі в оперуванні відповідною термінологією.

Як і в інших суспільних науках, у педагогіці відсутня єдність у тлумаченні поняття "цінність" та "ціннісна орієнтація". Педагогічна наука значною мірою успадкувала розмаїття філософських підходів до ціннісної проблематики, що, як відзначає С. Клепко, відчутно заважає використовувати доробок аксіології для розв'язання освітніх проблем [21].

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева В. Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности / В. Г. Алексеева // Психологический журнал. – 1984. – Т. 5, № 5. – С. 63–70.
2. Андреева Г. М. Социальная психология : учебник для студ. высших учеб. завед. / Г. М. Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 364 с.
3. Асташова Н. А. Учитель: проблема выбора и формирование ценностей / Н. А. Асташова. – М. : Моск. психолого-социальный ин-т; Воронеж : Изд-во НПО "МОДЭК", 2000. – 272 с.
4. Бакиров В. С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора / В. С. Бакиров. – Х. : Вища школа. Изд-во при ХГУ, 1988. – 152 с.
5. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч. метод. посібник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
6. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 26–31.
7. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / Світлана Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8–9.
8. Боршевський М. Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина / М. Й. Боршевський // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 144–150.
9. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. / Омелян Вишневецький. – 3-тє вид., доопрац. і доп. – К. : Знання, 2008. – 566 с.
10. Водзинская В. В. Понятие установок, отношения и ценностной ориентации в социологическом исследовании / В. В. Водзинская // Научные доклады высшей школы. Философские науки. – 1968. – № 2. – С. 48–54.
11. Додонов В. И. Эмоция как ценность / В. И. Додонов. – М. : Политиздат, 1978. – 272 с.
12. Донцов А. И. О ценностных отношениях личности / А. И. Донцов // Советская педагогика. – 1974. – № 5. – С. 67–76.

13. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

14. Ершов В. Вторая программа экологического всеобуча / В. Ершов, Е. Епишин // Экологическое образование и природа / ред. Н. Фидиптовский. – М.: Знание, 1988. – (Нар. ун-т. Ф-т "Человек и природа". № 6). – С. 20–68.

15. Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности / А. Г. Здравомыслов. – М.: Политиздат, 1986. – 221 с.

16. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія / І. А. Зязюн. – К.: Черкаси: Вид. відділ ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.

17. Іванюк І. Формування в учнів зарубіжної школи системи ціннісних орієнтацій / І. Іванюк // Шлях освіти. – 2002. – № 2. – С. 20–23.

18. Ігнатенко П. Р. Аксиологія виховання: від термінології до постановки проблем / П. Р. Ігнатенко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 118–123.

19. Каган М. С. Философская теория ценностей / М. С. Каган. – СПб.: ТОО ТК "Петрополис", 1997. – 205 с.

20. Кирьякова А. В. Теория ориентации личности в мире ценностей: монография / А. В. Кирьякова. – Оренбург: Южный Урал, 1996. – 188 с.

21. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті: монографія / С. Ф. Клепко. – Полтава: ПОІППО, 2006. – 328 с.

22. Краевский В. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / В. В. Краевский, А. В. Хуторской // Педагогіка. – 2003. – № 2. – С. 3–10.

23. Лебідь І. Цінності як категорія педагогічного дослідження / Ірина Лебідь // Рідна школа. – 2006. – № 2. – С. 15–17.

24. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – 3-е изд., доп. – М.: Смысл, 2007. – 511 с.

25. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д. А. Леонтьев // Вопросы философии. – 1996. – № 4. – С. 15–26.

26. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]; Ін-т педагогіки Акад. пед. наук України. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.

27. Подольская Е. А. Ценностная ориентация личности как предмет социально-философского

исследования: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.01 / Е. А. Подольская. – М., 1984. – 177 с.

28. Разбегдева Л. П. Ценностные основания гуманитарного образования: монография / Л. П. Разбегдева. – Волгоград: Перемена, 2001. – 289 с.

29. Рувинский Л. И. О ценностном подходе к усвоению принципов и норм нравственности / Л. И. Рувинский // Советская педагогика. – 1974. – № 5. – С. 28–35.

30. Савостьянова М. В. Аксиологический анализ парадигмальной науки или о роли ценностей в науке: монография / М. В. Савостьянова. – К.: ПАРАПАН, 2009. – 260 с.

31. Сбруева А. А. Порівняльна педагогіка: навч. посібник / А. А. Сбруева. – 2-ге вид., стер. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2004. – 320 с.

32. Сластиенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию: [учеб. пособие для студ. высш. пед. заведений] / В. А. Сластиенин, Г. И. Чижакова. – М.: Изд. центр "Академия", 2003. – 192 с.

33. Сухомлинська О. В. Ціннісні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 13–18.

34. Сухомлинська О. В. Цінності у вихованні дітей та молоді: стан розроблення проблеми / О. В. Сухомлинська // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 105–111.

35. Ткачова Н. І. Формування особистості учня у навчально-виховному процесі / Н. І. Ткачова. – Х.: Вид. група "Основа": "Триада+", 2007. – 208 с.

36. Тугаринов В. П. Теория ценностей в марксизме / В. П. Тугаринов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1968. – 124 с.

37. Философский энциклопедический словарь / [редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др.]. – 2-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.

38. Шаров А. С. Система ценностных ориентаций как психологический механизм регуляции жизнедеятельности человека: дис. ... д. психол. н.: 19.00.01 / А. С. Шаров. – Новосибирск, 2000. – 383 с.

39. Що таке ключові компетенції? // Коментар до Інформаційного збірника МОН України. – 2006. – № 1. – С. 47–48.

40. Яницкий М. С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М. С. Яницкий. – Кемерово: Кузбассвуиздат, 2000. – 204 с.

Цитувати: Копилиць Є. В. Особливості використання понять «цінності» та «ціннісні орієнтації» у педагогічній науці / Є. В. Копилиць // Постметодика. – 2013. – № 5. – С. 43–47.
 © Є. В. Копилиць, 2013. Стаття надійшла в редакцію 24.10.2013 р. ■

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК ПРО ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

У 2012 році опубліковано навчальний посібник «Особистість у просторі духовного розвитку», автором якого є доктор психологічних наук, дійсний член НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України Іван Дмитрович Бех.

Бех І. Д. *Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб.* / Іван Дмитрович Бех. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с.

Стратегічна ідея посібника – створення виховного простору, спроможного забезпечити ефективну духовно орієнтовану рефлексію, формування благочестивої особистості, для якої почуття совісті є глибинним ціннісним сенсом.

Книга містить 7 розділів: «Освітньо-виховні домінанти в концептуальному осмисленні», «Категорія «совість» у посткласичному психологічному осмисленні», «Рефлексія і духовність особистості», «Виховний простір як чинник розвитку особистості», «Підростаюча особистість на життєвому шляху», «Грані добродійного життя особистості» та «Етюди про духовні оберіги».

Посібник орієнтований на широку аудиторію – студентів вищих навчальних закладів, а також учителів, класних керівників, методистів із виховної роботи, усіх зацікавлених виховними проблемами.